

VID izdoto vadlīniju spēks

Edvīns Draba, SIA "Sorainen ZAB", vecākais jurists

2023.gada nogalē Senāts pieņēma spriedumu lietā, kurā tika skatīti divi būtiski jautājumi – Valsts ieņēmumu dienesta vadlīniju piemērojamība un pienākums noskaidrot biedrības patieso labuma guvēju. Šajā rakstā skaidrojam Senāta analizētos jautājumus un secinājumus.

Raksta līdzautors: Kristers Pētersons, SIA "Sorainen ZAB" jurista palīgs.

Lietas būtība

Senāts 2023.gada 28.decembrī pieņēma [spriedumu lietā SKA-169/2023](#), kurā Valsts ieņēmumu dienests (VID) veica Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likuma (NIL likums) prasību izpildes pārbaudi grāmatvedības ārpakalpojumu sniedzējai. Pārbaudes rezultātā VID konstatēja vairākus NIL likuma pārkāpumus un personai piemēroja soda naudu 1000 eiro apmērā.

Konkrētajā lietā strīds radās par divu dažādu VID izdoto vadlīniju piemērošanu:

- 2019.gada 10.oktobra ar rīkojumu Nr.456 apstiprinātās vadlīnijas “Sankciju noteikšanas vadlīnijas par Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas Legalizācijas novēršanas likuma un Starptautisko un Latvijas Republikas nacionālo sankciju likuma pārkāpumiem Valsts ieņēmumu dienesta uzraudzībā esošajiem likuma subjektiem”;
- “Vadlīnijas Valsts ieņēmumu dienesta uzraugāmajiem Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas legalizācijas novēršanas likuma subjektiem”.

VID personai maksājamās soda naudas apmēru noteica atbilstoši vadlīnijām Nr.456. Persona VID lēmumu apstrīdēja, norādot, ka šīs vadlīnijas ir VID iekšējs dokuments un nav atzīstamas par tiesību avotu.

Persona vērsās Administratīvajā apgabaltiesā ar pieteikumu par lēmuma atcelšanu. Administratīvā apgabaltiesa pieteikumu noraidīja un, pamatojoties uz personas kasācijas sūdzību, lieta tālāk nonāca Senātā.

VID izdoto vadlīniju piemērošana

Saskaņā ar NIL likuma [46.panta](#) 1.daļas 2.punktu NIL likuma uzraudzības un kontroles institūcijām, tostarp VID, ir pienākums izstrādāt vadlīnijas jautājumos, kas saistīti ar noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanu.

Šeit ir jānorāda, ka vadlīnijas privātpersonām nav saistošas pašas par sevi, kā, piemēram, likumi vai Ministru kabineta (MK) noteikumi. Tomēr tās ir saistošas pašai iestādei, kura tās izdevusi, tas nozīmē, ka VID, veicot savas uzraudzības funkcijas, ir pienākums ņemt vērā arī attiecināmajās vadlīnijās norādīto.

Likumu teksti tiek rakstīti abstrakti, tā, lai tos varētu piemērot plašākam situāciju lokam, tādā veidā pilnīgi noregulējot konkrēto jautājumu. Tomēr praksē šīs abstrakti uzrakstītās likuma normas nākas attiecināt uz konkrētās lietas faktiskajiem apstākļiem, kur tad potenciāli rodas nepieciešamība precizēt, kā tad šī konkrētā likuma norma tiks piemērota. Tieši tad vadlīnijas var izrādīties noderīgas.

Pēc savas būtības vadlīnijas ir tiesību palīgavots, tātad to primārais mērķis ir palīdzēt piemērot citus normatīvos tiesību aktus, piemēram, likumus vai MK noteikumus. Kā norāda Senāts attiecībā uz vadlīnijām Nr.456, VID kā uzraudzības un kontroles institūcijai ir piešķirta plaša rīcības brīvība par NIL likuma

pārkāpumiem katrā konkrētajā gadījumā noteikt likuma subjektam piemērojamo sankciju vai uzraudzības pasākumu veidu un apmēru. Spriedumā teikts: “Vadlīnijas Nr.456 ir izstrādātas, lai nodrošinātu vienlīdzīgu sankciju piemērošanu, un vadlīnijas sašaurina dienesta rīcības brīvību sankciju piemērošanā. Tās ir saistošas pašai iestādei, nevis privātpersonai, un tās nosaka detalizētākus kritērijus piemērojamo sankciju veida un apmēra noteikšanai noteiktajos apstākļos. Tās arī veicina soda noteikšanas procesa lielāku caurskatāmību un vienveidīgu praksi, kas vērsta uz konkrētu mērķi – nodrošināt privātpersonu tiesību un vienlīdzības principa ievērošanu.”

Tātad vadlīnijas vērstas uz to, lai nodrošinātu ārējo tiesību normu – NIL likuma – vienveidīgu un paredzamu piemērošanu un privātpersonu tiesību ievērošanu.

Vadlīnijas privātpersonām nav saistošas pašas par sevi, kā, piemēram, likumi vai Ministru kabineta noteikumi. Tomēr tās ir saistošas pašai iestādei, kura tās izdevusi

Vienlaikus persona norādīja – ja reiz tiesa ir ņēmusi vērā vadlīnijas Nr.456, tad bija jāņem vērā arī “Vadlīnijas Valsts ieņēmumu dienesta uzraugāmajiem Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas legalizācijas novēršanas likuma subjektiem”. Respektīvi, bija jāvērtē, vai persona – grāmatvedības ārpakalpojumu sniedzēja – ir pieļāvusi šo vadlīniju pārkāpumus. Tā kā tas netika darīts, persona būtībā uzskatīja, ka sods piemērots nepamatoti, taču sīkāk nepaskaidroja, kas tieši šajās vadlīnijās tiesai bijis jāņem vērā.

Uz šo argumentu Senāts norādīja, ka minētās vadlīnijas VID ir izstrādājis, lai veicinātu vienotu izpratni par NIL likuma prasību piemērošanu un sniegtu praktisku palīdzību to izpildē. Proti, “pārkāpums rodas, kad likuma subjekts neievēro nevis vadlīnijas, bet gan konkrētā likuma prasības, kuru praktiskai piemērošanai ir izstrādātas vadlīnijas. Arī sankcijas likuma subjektam tiek

piemērotas par likuma pārkāpumu, nevis vadlīniju neievērošanu”. Tiesa bija konstatējusi, ka prasību iesniegusī persona – grāmatvedības ārpakalpojumu sniedzēja – ir pieļāvusi NIL likuma pārkāpumus, un pati to nenoliedz. Šādā situācijā fakts, ka tiesa nav atsaukusies uz NIL likuma prasības izskaidrojošām vadlīnijām, nenozīmē, ka nav konstatēti personas pieļautie pārkāpumi.

Biedrības patiesā labuma guvēja noskaidrošana

Saskaņā ar NIL likuma [18.panta](#) 1.daļu likuma subjekts gadījumos, kad saskaņā ar šā likuma prasībām veicama klienta izpēte, noskaidro klienta patieso labuma guvēju un, balstoties uz risku novērtējumu, veic nepieciešamos pasākumus, lai pārliecinātos, ka noskaidrotais patiesais labuma guvējs ir klienta patiesais labuma guvējs.

Persona kasācijas sūdzībā norādīja, ka tā nebija noskaidrojusi savu klientu – biedrību – patiesos labuma guvējus un arī nebija dokumentējusi veikto izpēti, jo personai nebija skaidrības, kā tā tiesiski pareizi var noskaidrot patieso labuma guvēju.

Attiecībā uz šo jautājumu Senāts norādīja, ka “likums neparedz ģeogrāfisku regulējumu attiecībā uz patiesā labuma guvēja pazīmēm atkarībā no juridiskās personas veida vai darbības būtības, bet nosaka vienotus kritērijus patiesā labuma guvēja noskaidrošanai. Juridiska persona ir juridiska fikcija, ko vienmēr kontrolē fiziska persona. Līdz ar to nav iespējama situācija, kurā juridiskai personai, arī biedrībai, vispār nepastāv patiesais labuma guvējs. Tādējādi arī biedrības patieso labuma guvēju noskaidrošanai ir piemērojams minētajā likumā noteiktais regulējums”.

Vienlaikus nav izslēgtas situācijas, kurās patiesā labuma guvēja noskaidrošana var būt apgrūtināta vai noteiktos apstākļos pat neiespējama. Šādos gadījumos ir piemērojama NIL likuma [18.panta](#) 7.daļa. Šajā tiesību normā ir paredzēta patiesā labuma guvēja noteikšanas kārtība gadījumos, kad likuma subjekts ir izmantojis visus iespējamus noskaidrošanas līdzekļus, bet

objektīvi nav izdevies noskaidrot nevienu fizisku personu – patieso labuma guvēju –, kā arī izslēgtas šaubas, ka juridiskai personai ir cits patiesais labuma guvējs.

Šādā gadījumā likuma subjekts par juridiskas personas vai juridiska veidojuma patieso labuma guvēju var uzskatīt personu, kura ieņem amatu izpildinstitūcijā šajā juridiskajā personā vai veidojumā.

NIL likuma subjektam ir pienākums atbilstoši pamatot un dokumentēt darbības, ko tas veicis, lai noskaidrotu patieso labuma guvēju.

Šīs judikatūras atziņas kontekstā ir vērts pieminēt skaidrojumu “Kredītiestāžu klientu – biedrību – patieso labuma guvēju noskaidrošana” kredītiestādēm, kuru 2021.gadā sagatavoja Finanšu un kapitāla tirgus komisija sadarbībā ar Finanšu nozares asociāciju un nevalstiskajām organizācijām. Saskaņā ar to gadījumos, kuros kredītiestāde kā NIL likuma subjekts par biedrības patieso labuma guvēju var uzskatīt personu, kura ieņem amatu biedrības augstākās pārvaldības institūcijā, minētā persona nemaina savu statusu un neiegūst papildu tiesības vai pienākumus. Proti, minētā darbība tiek veikta, pamatojoties uz kredītiestādei likumā noteikto pienākumu, un ir vērsta uz kredītiestādes iekšējās kontroles sistēmas darbības nodrošināšanu, veicot klientu izpēti pasākumus. Tādēļ vien, ka kredītiestāde norāda, ka šī persona tiek uzskatīta par patieso labuma guvēju, tai netiek piešķirtas ne papildu tiesības, ne rodas kādi pienākumi. Līdz ar to šī persona, kura ieņem amatu augstākās pārvaldības institūcijā biedrībā, tiek prezumēta par patieso labuma guvēju, pamatojoties uz NIL likumu, nevis faktiski ir patiesais labuma guvējs.